

**2020-2025 YILARDA INKLYUZIV TALIMNI RIVOJLANTIRISH
KONSEPSIYASI YO'L XARITASI*****Eshmamatova Sitora Tuyg'un qizi****Toshkent shahri Texnologiya menejment
kommunikatsiya Instituti Pedagogika
va psixologiya kaferasi o'qituvchisi
Sodiqova E'tibor G'ulomjon qizi*

Annotatsiya: Maqolada O'zbekiston Respublikasida 2020–2025 yillarda inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi va uni bosqichma-bosqich amalga oshirish bo'yicha "yo'l xaritasi"ning maqsadlari, vazifalari va indikatorlari tahlil qilinadi. Normativ-huquqiy baza (PQ-4860, VMQ-638), maqsadli ko'rsatkichlar, maktabgacha va umumiy o'rta ta'limda bosqichli joriy etish mexanizmlari hamda xalqaro tashkilotlar (UNICEF) tomonidan bildirilgan baholar asosida mavjud natijalar, muammolar va tavsiyalar yoritiladi. Aralash metodlar (normativ tahlil, hujjat kontent-tahlili, mavzuga doir ilmiy ishlar ko'rib chiqilishi) qo'llanib, 2020–2025 davrida amalga oshirilgan ishlarning konseptual va amaliy jihatlari yoritildi.

Kalit so'zlar: Inklyuziv ta'lim, "yo'l xaritasi", alohida ta'lim ehtiyojlari, PQ-4860, indikatorlar, moslashtirilgan infratuzilma, o'qituvchini qayta tayyorlash.

O'zbekistonda inklyuziv ta'lim davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi. 2020-yil 13-oktabrda qabul qilingan PQ-4860-son Qaror bilan 2020–2025-yillarda inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi va uni 2020–2021-yillarda amalga oshirish bo'yicha "yo'l xaritasi" hamda 2025-yilgacha maqsadli ko'rsatkichlar tasdiqlandi. Bu hujjatlar alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar ta'lim olish huquqini kafolatlash, ta'lim tizimini moslashtirish, kadrlar salohiyatini oshirish va monitoring tizimini yo'lga qo'yishni nazarda tutadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi PQ-4860-son qarori bilan tasdiqlangan ushbu hujjat alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga (masalan, nogironligi bo'lgan yoki maxsus ehtiyojlari bor bolalarga) ta'lim-tarbiya berish tizimini takomillashtirishga qaratilgan. Konsepsiya inklyuziv ta'limni (ya'ni, barcha bolalarni umumiy ta'lim muhitida teng huquqlar bilan o'qitishni) rivojlantirishning asosiy yo'nalishlarini belgilaydi. U O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son Farmoniga asoslanadi.

Konsepsiyaning asosiy qismlari (1-ilova)

Konsepsiya quyidagi boblar va bo'limlardan iborat:
Umumiy qoidalar

Konsepsiya inklyuziv ta'limni rivojlantirish, alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim xizmatlari sifatini yaxshilash va ularning jamiyatga integratsiyasini ta'minlash maqsadida ishlab chiqilgan. U BMTning Bolalar huquqlari to'g'risidagi Konventsiyasi va xalqaro standartlarga mos keladi.

O'zbekistonda inklyuziv ta'limning joriy holati va mavjud muammolari

- Joriy holat: 2020-yil holatiga ko'ra, respublikaning 5 ta hududida (Toshkent, Samarqand, Namangan, Xorazm, Surxondaryo viloyatlari) tajriba-sinov maydonchalari tashkil etilgan. 150 dan ortiq tibbiy-psixologik-pedagogik komissiyalar va 1,3 ming pedagog inklyuziv ta'lim bo'yicha o'qitilgan. 2 mingdan ortiq bolalar va ularning ota-onalari qamrab olingan. 5 ta tajriba-resurs markazi va 15 ta tajriba maktabi faoliyat yuritmoqda. 3,2 ming umumta'lim maktabida 13 mingga yaqin o'quvchi inklyuziv ta'lim olmoqda.

- Muammolar:

- Ta'lim muassasalarida to'siqsiz muhit (rampalar, maxsus jihozlar) yetarli emas.

- Pedagog kadrlar malakasi past: oliy ta'lim dasturlarida inklyuziv ta'lim fanlari yo'q.

- O'quv metodikalari va baholash mezonlari ishlab chiqilmagan.

- Ijtimoiy muhitda kamsitish va salbiy munosabat mavjud.

Inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirishning maqsadlari va ustuvor yo'nalishlari

- Asosiy maqsad: Har bir bolaning o'z ehtiyojlariga mos sifatli ta'lim olish huquqini ta'minlash, ularni jamiyatga to'liq integratsiya qilish.

- Ustuvor yo'nalishlar:

- Normativ-huquqiy baza takomillashtirish.

- Pedagog kadrlar tayyorlash va malaka oshirish.

- Zamonaviy texnologiyalar (axborot-kommunikatsiya vositalari) joriy etish.

- Ijtimoiy muhitni yaxshilash (ommaviy axborot vositalari orqali targ'ibot).

- Alohida ta'lim muassasalarini inklyuziv tizimga o'tkazish.

- Prinsiplar: Individualashtirish (har bir bolaga shaxsiy yondashuv), tenglik, hamkorlik (ota-onalar, pedagoglar, jamiyat ishtiroki), xalqaro standartlarga moslik.

Konsepsiyani amalga oshirish bosqichlari

Konsepsiya ikki bosqichda amalga oshiriladi:

- 1-bosqich (2020–2022-yillar): Tayyorgarlik va tajriba-sinov:

- Normativ baza (nizomlar, ko'rsatmalar) ishlab chiqish.

- Pedagoglar uchun o'quv dasturlari joriy etish (oliy ta'lim va malaka oshirish).

- Innovatsion loyihalar (tyutorlik, volontyorlik) va texnologiyalar joriy etish.

- Aholi o'rtasida targ'ibot va kamsitishning oldini olish.

- Alohida ta'lim muassasalarida pilot joriy etish.

- 2-bosqich (2023–2025-yillar): To‘liq kengaytirish:
- Barcha umumta’lim maktablarida bosqichma-bosqich joriy etish.
- Har bir bolaning huquqini ta’minlash (erta aniqlash, qo‘llab-quvvatlash).
- O‘quv usullari va tarbiya dasturlarini takomillashtirish.
- Monitoring va baholash tizimini joriy etish.

Kutilayotgan natijalar va indikatorlar (3-ilova)

- 2025-yilga qadar inklyuziv ta’lim bilan qamrov 30–50% ga yetkaziladi.
- 10 mingdan ortiq pedagog malaka oshiradi.
- 100 ta dan ortiq maktab to‘siqsiz muhitga ega bo‘ladi.
- Alohida ehtiyojli bolalarning jamiyatdagi ishtiroki oshadi (masalan, sport va madaniy tadbirlarda qatnashish).

“Yo‘l xaritasi” (2-ilova: 2020–2021-yillarda konsepsiyani amalga oshirish)

“Yo‘l xaritasi” konsepsiyaning dastlabki bosqichini (2020–2021 o‘quv yili) batafsil rejalashtiradi. U jadval shaklida tuzilgan bo‘lib, quyidagi asosiy vazifalarni o‘z ichiga oladi (to‘liq jadvaldan asosiy qismlar keltirilgan; mas’ul idoralar va muddatlar ko‘rsatilgan):

T/r	Tadbirlarning nomlanishi	Amalga oshirish mexanizmi	Moliyalashtirish manbai	Ijro muddatlari	Mas’ul ijrochilar
1	Umumta’lim maktablarida inklyuziv ta’lim nizomini ishlab chiqish va tasdiqlash; tibbiy ko‘rsatmalar ro‘yxatini yaratish; erta aniqlash tizimini takomillashtirish; tibbiy-psixologik komissiyalarni xalqaro standartlarga moslashtirish; qabul tartibini soddalashtirish.	Vazirlar Mahkama sining qarori	Davlat byudjeti	2021-yil 1-may	Xalq ta’limi vazirligi, Sog‘liqni saqlash vazirligi, Ta’lim sifatini nazorat qilish inspeksiyasi, Moliya vazirligi, Bandlik vazirligi
2	Oliy ta’lim talabalarini tyutor (yordamchi pedagog) sifatida	Vazirliklarining qo‘shma buyrug‘i	-	2021-yil 1-yanvar	Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi, Xalq ta’limi vazirligi

T/r	Tadbirlarning nomlanishi	Amalga oshirish mexanizmi	Moliyalashtirish manbai	Ijro muddatlari	Mas'ul ijrochilar
	maktablarga biriktirish tartibini ishlab chiqish.				
3	Volontyorlarni tyutor sifatida jalb qilish tartibini ishlab chiqish va joriy etish.	Vazirliklarning qo'shma buyrug'i	-	2021-yil 1-yanvar	Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, Xalq ta'limi vazirligi
4	Inklyuziv ta'lim bo'yicha o'quv-uslubiy majmualar va darsliklarni ishlab chiqish; pedagoglar uchun seminarlar o'tkazish.	Vazirliklarning buyruqlari	Davlat byudjeti va donor mablag'lari	2021-yil 1-iyul	Xalq ta'limi vazirligi, Oliy ta'lim vazirligi
5	Tajriba maktablarda to'siqsiz muhit yaratish (jihozlar, rampalar); monitoring tizimini joriy etish.	Mahalliy hokimliklar va vazirliklar ishtiroki	Byudjet va xususiy sektor	2021-yil dekabr	Viloyat hokimliklari, Xalq ta'limi vazirligi
6	Ommaviy axborot vositalari orqali targ'ibot kampaniyalarini o'tkazish; ota-onalar uchun treninglar.	OAV va NNT ishtiroki	-	2021-yil bo'ylab	Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi, Xalq ta'limi vazirligi

“Yo'l xaritasi”da jami 20 dan ortiq tadbir ko'zda tutilgan bo'lib, ularning aksariyati 2021-yilning birinchi yarmiga mo'ljallangan. Moliyalashtirish asosan davlat byudjetidan, shuningdek, xalqaro tashkilotlar (UNESCO, UNICEF) va donorlar hisobidan amalga oshiriladi. Har yili monitoring o'tkazilishi va hisobot berilishi nazarda tutilgan.

Amalga oshirish holati (2025-yil holatiga ko'ra)

2025-yilga kelib, konsepsiya asosan amalga oshirildi: inklyuziv ta'lim qamrovi 40% ga yetdi, 5 mingdan ortiq pedagog o'qitildi, 200 ta maktab to'siqsiz muhitga ega

bo'ldi. Biroq, qishloq hududlarida muammolar saqlanib qoldi. Keyingi rivojlanish uchun 2030-yilgacha yangi dasturlar (masalan, maktabgacha ta'limda inklyuziya) ishlab chiqilmoqda.

Xulosa

2020–2025 yillarda inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha Konsepsiya va “yo'l xaritasi” O'zbekistonda tizimli burilishni boshlab berdi: huquqiy asoslar, maqsadli indikatorlar, bosqichma-bosqich joriy etish, kadrlar va infratuzilmani yangilash bo'yicha yo'nalishlar belgilandi. Xalqaro tashkilotlar tomonidan berilgan ijobiy baholar islohotlar vektorining to'g'riligini tasdiqlaydi. Biroq infratuzilma, kadrlar malakasi, yordamchi texnologiyalar va monitoringdagi tafovutlar barqaror natijalarni cheklashi mumkin.

Indikatorlarni ochiqlash va monitoringni kuchaytirish: hududlar kesimida yillik hisobotlar, ochiq ma'lumotlar portali.

Kadrlar ekotizimi: har bir tumanda kamida bitta resurs markazi, defektolog va psixologlar uchun modul-kreditli qayta tayyorlash.

Infratuzilmani moslashtirish standartlari: yangi qurilishlarda majburiy universal dizayn; mavjud binolarda ustuvor moslashtirish ro'yxati.

Oilalar va jamoatchilik bilan ishlash: ota-onalar klublari, mahalla darajasida ko'mak dasturlari.

Adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining **PQ-4860-son qarori** (13.10.2020). *Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida*. Lex.uz.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining **638-son qarori** (12.10.2021). *Inklyuziv ta'limni joriy etish tartibi va tashkiliy-me'yoriy hujjatlar*. Lex.uz.
3. UNICEF Uzbekistan (04.09.2024). *Uzbekistan's bold and ambitious inclusive education agenda*. UNICEF rasmiy press-relizi.
4. GPE KIX (2025). *Comparative study on inclusive education practices: Uzbekistan va boshqa davlatlar tajribasi*.
5. Yuz.uz (14.10.2020). *Maktablarda inklyuziv ta'lim joriy etiladi*.
6. Kun.uz (14.10.2020). *Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi tasdiqlandi*.
7. Islomova, N. (2022). *Inklyuziv ta'limning huquqiy asoslari va rivojlanish bosqichlari*. Toshkent: Ilm ziyo nashriyoti.
8. Karimov, D., & Xudoyberdiyeva, M. (2023). *Inclusive education in Uzbekistan: reforms and challenges*. Tashkent State Pedagogical University Journal, №2.
9. UNESCO (2021). *Ensuring inclusive and equitable quality education for all: Global monitoring report*. Paris: UNESCO Publishing.
10. Jalolova, G. (2024). *O'zbekistonda inklyuziv ta'lim jarayonlarini amalga oshirishda o'qituvchilarning tayyorgarlik darajasi*. Namangan Davlat Pedagogika Instituti ilmiy jurnali, №1.